

GIÁO DỤC PHÁP LUẬT TRONG NHÀ TRƯỜNG TRUNG HỌC - MỘT SỐ VẤN ĐỀ VỀ NỘI DUNG VÀ PHƯƠNG PHÁP

PHẠM VIỆT THẮNG

Trường Đại học Sư phạm Hà Nội
Email: vietthang271077@yahoo.com.vn

Tóm tắt: Giáo dục pháp luật cho học sinh trung học là nhiệm vụ lớn của ngành Giáo dục và Đào tạo nói chung và của giáo viên dạy học môn Giáo dục công dân trong các nhà trường phổ thông nói riêng. Thực tiễn giáo dục pháp luật hiện nay ở các nhà trường cho thấy hiệu quả của công tác này chưa cao, trong đó có những nguyên nhân liên quan đến nội dung và phương pháp dạy học bộ môn. Việc đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục, đào tạo hứa hẹn nhiều thay đổi tích cực trong chương trình môn Giáo dục công dân để đáp ứng yêu cầu mới của thực tiễn đất nước. Từ thực tế đó, bài viết đề xuất một số nguyên tắc, nội dung và phương pháp dạy học cần ưu tiên khi xây dựng chương trình môn Giáo dục công dân nhằm đưa thực tiễn giáo dục pháp luật cho học sinh đi vào thực chất.

Từ khóa: Giáo dục công dân; giáo dục pháp luật; trường trung học; dạy học tình huống; tình huống pháp luật.

(Nhận bài ngày 28/03/2017; Nhận kết quả phản biện và chỉnh sửa ngày 09/04/2017; Duyệt đăng ngày 25/04/2017).

1. Đặt vấn đề

Giáo dục pháp luật (GDPL) trong nhà trường phổ thông đã và đang được thực hiện qua nhiều kênh khác nhau nhưng có hai kênh chính đó là: GDPL thông qua các chương trình môn học có liên quan trực tiếp như Giáo dục công dân (GDCD) và GDPL thông qua các hình thức tuyên truyền, phổ biến pháp luật ngoài giờ lên lớp. Do vậy, việc nâng cao hiệu quả GDPL trong nhà trường gắn với việc nâng cao chất lượng của nội dung môn học GDCD và nâng cao chất lượng dạy học của giáo viên thông qua việc sử dụng các phương pháp dạy học (PPDH) phù hợp. Ngoài ra, việc nâng cao hiệu quả của GDPL trong nhà trường còn phụ thuộc vào nhiều yếu tố khác như: tác động của xã hội, của môi trường sống, sự phối hợp giữa nhà trường và gia đình, các tổ chức chính trị xã hội... Trong bài viết này, chúng tôi tập trung phân tích những nguyên tắc và nội dung cơ bản của GDPL trong nhà trường phổ thông nhằm góp phần xây dựng chương trình và nội dung sách giáo khoa GDCD mới, đồng thời gợi ý một số phương pháp dạy học phù hợp với việc dạy các nội dung GDPL.

2. Yêu cầu tổng quát, nguyên tắc cơ bản và nhiệm vụ chủ yếu

2.1. Yêu cầu tổng quát

GDPL cho HS cần có sự kết hợp giữa đặc điểm lứa tuổi và thực tế cuộc sống của HS, giúp HS nâng cao nhận thức và rèn luyện thường xuyên kiến thức pháp luật, dần dần trở thành những người kế tục và xây dựng chủ nghĩa xã hội có kỉ luật, có đạo đức, có văn hóa và có lí tưởng.

2.2. Nguyên tắc cơ bản

- Nguyên tắc gắn với thực tiễn cuộc sống có tính thời sự:

Nội dung GDPL trong chương trình, sách giáo

khoa GDCD cần phải gắn gũi thực tế, gắn gũi cuộc sống và gắn gũi HS, vừa phải tuân theo quy luật phổ biến xây dựng đạo đức tư tưởng vừa phải thể hiện đặc điểm GDPL, phù hợp với đặc điểm tâm sinh lí và năng lực tiếp thu của HS. Chương trình, sách giáo khoa cần tích cực đề xuất những phương thức đơn giản dễ hiểu, sử dụng ngôn ngữ gắn gũi với cuộc sống, các ví dụ điển hình sinh động (có tính thời sự), thể hiện tính thúc đẩy lẫn nhau và tính thú vị của dạy học, gia tăng tính cảm hóa và sức hấp dẫn, đề cao tính định hướng và tính hiệu quả của GDPL.

- Nguyên tắc kết hợp giáo dục tri thức pháp luật với giáo dục thực tiễn xây dựng nhà nước pháp quyền

Áp dụng nhiều phương thức nhằm tạo cho HS cơ hội để hiểu và tham gia vào thực tiễn pháp luật, giáo dục và dẫn dắt HS nắm bắt kiến thức pháp luật ở ngay trong thực tế cuộc sống, nâng cao tổ chức pháp luật.

- Nguyên tắc tích hợp

Tích hợp GDPL với khoa học giáo dục trong nhà trường nói chung, thẩm thấu vào trong quá trình dạy học; kết hợp với các hoạt động giáo dục, hình thành mô hình GDPL mang tính phức hợp, đa giác độ.

2.3. Nhiệm vụ chủ yếu

Nhiệm vụ chủ yếu của công tác GDPL là: Nỗ lực bồi dưỡng ý thức ái quốc, ý thức công dân, ý thức tuân thủ pháp luật, ý thức tự bảo vệ cho HS; hình thành và phát triển thói quen tôn trọng và bảo vệ pháp luật; tạo lập nhân sinh quan, giá trị quan và vinh nhục quan đúng đắn; tạo dựng quan niệm dựa vào pháp luật để quản lí đất nước và công bằng chính nghĩa, nâng cao năng lực phân biệt đúng sai và tuân thủ pháp luật, hướng dẫn họ làm công dân hiểu biết và tuân thủ pháp luật đúng cách.

3. Nội dung giáo dục pháp luật cho học sinh trung học

3.1. Nội dung cơ bản của giáo dục pháp luật cho học sinh trung học cơ sở

- Học tập những tri thức cơ bản về hiến pháp, tăng cường ý thức hiến pháp.

- Biết tinh thần pháp trị là thể hiện công bằng xã hội, chính nghĩa, phản ánh quan hệ bình đẳng giữa người với người.

- Hiểu biết tính phổ biến, tính hiện thực, tính bình đẳng của quyền công dân, hiểu được tính đồng thời của quyền lợi và nghĩa vụ của công dân, hiểu được nghĩa vụ pháp luật quy định không phải chịu trách nhiệm hoặc những vi phạm pháp luật cần chịu trách nhiệm pháp luật.

- Hiểu được trật tự xã hội mà pháp luật bảo vệ, có thể điều hòa sự phát triển của con người và tự nhiên. Coi trọng lí giải những tri thức pháp luật có liên quan mật thiết với cuộc sống HS về phương diện hình sự, dân sự, quản lí hành chính...

- Nhận thức được những nội dung liên quan đến phòng tránh phạm tội ở người vị thành niên, hiểu được hàm nghĩa vi phạm và phạm tội, hiểu được sự nguy hại của vi phạm và phạm tội, hiểu được hành vi sai trái dễ dẫn đến vi phạm, phạm tội...

- Hiểu được quyền lợi của người vị thành niên được Nhà nước bảo vệ, những nội dung chủ yếu liên quan đến pháp luật về bảo hộ của gia đình, bảo hộ của nhà trường và bảo hộ của xã hội đối với người vị thành niên...

3.2. Nội dung giáo dục pháp luật cho học sinh trung học phổ thông

- Hiểu pháp luật phản ánh quan hệ giữa tự do cá nhân và trật tự xã hội, hiểu biết giá trị của sự tồn tại các quy phạm pháp luật, hình thành ý thức pháp luật và quan niệm pháp trị, hiểu được việc dựa vào pháp luật để quản lí đất nước là chiến lược chủ yếu để xây dựng chủ nghĩa xã hội.

- Biết pháp luật là thể hiện ý chí của Nhà nước, hiểu pháp luật có chức năng bảo vệ trật tự xã hội, thực hiện công chính xã hội, quy phạm pháp luật chủ thể hành vi, điều chỉnh quan hệ lợi ích, xúc tiến phát triển hài hòa cá nhân, xã hội, môi trường.

- Hiểu quy phạm pháp luật chủ yếu về phương diện đời sống chính trị, kinh tế và văn hóa của đất nước. Hiểu biết những quy định của hiến pháp liên quan đến quốc thể, chính thể, thiết lập và chức quyền của cơ cấu Nhà nước, hiểu pháp luật liên quan đến sự tham gia của công dân vào đời sống chính trị. Hiểu biết những quy định của hiến pháp về chế độ phân phối cơ bản và chế độ kinh tế cơ bản của đất nước. Hiểu quy định pháp luật liên quan đến phát triển kinh tế thị trường xã hội chủ nghĩa...

- Hiểu những nguyên tắc cơ bản của luật pháp quốc tế và những công ước quốc tế quan trọng đã được Nhà nước phê chuẩn, đặc biệt là những tri thức liên quan đến công ước quốc tế về quyền con người, công ước của WTO, công ước quốc tế về bảo vệ môi trường sinh thái,

tạo dựng ý thức toàn cầu.

- Hiểu biết quan hệ giữa quyền lợi và nghĩa vụ của công dân, hiểu những nội dung chủ yếu của quyền công dân, hiểu được quyền công dân được hưởng cũng như những nghĩa vụ phải thực hiện do pháp luật quy định, tạo dựng chính xác quan niệm về quyền lợi và nghĩa vụ.

4. Phương pháp dạy học và hình thức tổ chức giáo dục pháp luật cần ưu tiên

4.1. Các phương pháp dạy học tích cực

* Phương pháp dạy học giải quyết vấn đề

Về bản chất: Dạy học giải quyết vấn đề là một quan điểm dạy học nhằm phát triển năng lực tư duy sáng tạo, năng lực giải quyết vấn đề của người học. Người học được đặt trong một tình huống có vấn đề (tùy theo mức độ), thông qua việc giải quyết vấn đề đó giúp người học lĩnh hội tri thức, kĩ năng và phương pháp nhận thức.

Dạy học giải quyết vấn đề dựa trên cơ sở lí thuyết nhận thức. Theo quan điểm của tâm lí học nhận thức, giải quyết vấn đề có vai trò đặc biệt quan trọng trong việc phát triển tư duy và nhận thức của con người. "Tư duy chỉ bắt đầu khi xuất hiện tình huống có vấn đề". Vì vậy, theo quan điểm dạy học giải quyết vấn đề, quá trình dạy học được tổ chức thông qua việc giải quyết các vấn đề. Dạy học giải quyết vấn đề là con đường quan trọng để phát huy tính tích cực của người học. Người học tiếp nhận nội dung bài học gắn với những tình huống cụ thể, diễn hình theo nguyên tắc: tôi nghe thì tôi nhanh quên, tôi nhìn thì tôi nhớ và tôi làm thì tôi nhanh hiểu.

Dạy học giải quyết vấn đề có nhiều quan điểm khác nhau, nhưng về cơ bản quá trình này gồm các bước sau: 1/ Chuẩn bị tình huống có vấn đề; 2/ Nêu vấn đề (đưa ra tình huống có vấn đề cho người học); 3/ Lập kế hoạch giải quyết vấn đề; 4/ Tiến hành giải quyết vấn đề; 5/ Đánh giá lại quá trình giải quyết vấn đề [1].

* Phương pháp dạy học tình huống

Về bản chất, phương pháp dạy học tình huống là một phương pháp dạy học được tổ chức theo những tình huống, trong đó người học được kiến tạo tri thức qua việc giải quyết các vấn đề có tính xã hội của việc học tập. Tuy nhiên, một tình huống chỉ trở thành tình huống dạy học khi người giáo viên đưa những nội dung cần truyền thụ vào trong các sự kiện tình huống và cấu trúc các sự kiện sao cho phù hợp với logic sự phạm để khi người học giải quyết nó sẽ đạt được mục tiêu dạy học. Nói cách khác, phương pháp tình huống được hiểu là việc giáo viên thu thập một số vụ việc hàng đầu về một chủ đề nào đó và đưa ra sử dụng để dạy cho sinh viên trên lớp [2].

Phương pháp học tập tình huống nhằm tạo ra những buổi học thật sinh động, với việc xây dựng một môi trường học tập lấy người học làm trung tâm, nơi mà người học cảm thấy thoải mái khi tham gia trao đổi, thảo luận với nhau. Hầu hết người học đã quen với việc lên lớp là để nghe giảng và ghi chép những kiến thức từ giáo viên chứ không phải là sự đóng góp từ chính bản thân mình. Việc sử dụng phương pháp dạy học tình

huống sẽ làm thay đổi cách học thụ động của người học.

Thông qua việc giải quyết các tình huống có tính thực tiễn cao tương ứng với nội dung môn học sẽ tăng cường khả năng tư duy, phân tích và giải quyết vấn đề của người học. Phương pháp này cũng giúp người học ứng dụng các kĩ năng mềm như kĩ năng thuyết trình, kĩ năng làm việc nhóm, kĩ năng tranh luận, kĩ năng tổ chức công việc... [3] vào trong quá trình thực hiện giải quyết những vấn đề của tình huống, đồng thời phát huy tính chủ động, sự sáng tạo và hứng thú của người học trong quá trình học. Nhờ đó, mục tiêu của bài giảng cũng như việc GDPL sẽ trở nên dễ dàng hơn.

4.2. Các bước xây dựng tình huống pháp luật

Bước 1: Xác định phạm vi kiến thức cần đưa vào tình huống

Đây là bước có vai trò quan trọng giúp người dạy lựa chọn được các tình huống bám sát mục tiêu và phù hợp với nội dung bài học. Nội dung tình huống phải đảm bảo tính khoa học, bám sát kiến thức trong sách giáo khoa [4].

Một tình huống pháp luật có thể được giảng dạy ở một hoặc nhiều đơn vị kiến thức, có thể được sử dụng ở những bài dạy khác nhau. Do đó, người xây dựng tình huống phải căn cứ vào mục tiêu bài học, xem xét các khía cạnh về kiến thức, về kĩ năng, về thái độ mà mình muốn chuyển tải đến người học thông qua tình huống cụ thể là gì, từ đó xây dựng được tình huống phù hợp với các yêu cầu đã đặt ra.

Bước 2: Chuẩn bị nguồn dữ liệu cho tình huống

Chuẩn bị nguồn dữ liệu chính là nguyên liệu để người dạy xây dựng tình huống, vừa là cơ sở để hướng dẫn người học chuẩn bị, nghiên cứu và giải quyết tình huống, vừa là cơ sở để người dạy đánh giá kết quả người học.

Nguồn dữ liệu cần phải chuẩn bị là các văn bản pháp luật do các cơ quan nhà nước có thẩm quyền ban hành như Hiến pháp, Bộ luật, Luật, Nghị định,... Bên cạnh đó, người dạy có thể tham khảo thêm các giáo trình, các tạp chí chuyên ngành để xem xét quan điểm của các nhà khoa học về nội dung bài học ra sao để có thể xây dựng tình huống phù hợp nhất với nội dung bài học.

Bước 3: Xây dựng tình huống pháp luật trên cơ sở dữ liệu đã chuẩn bị

Khi đã xác định rõ mục tiêu và có nguồn dữ liệu, giáo viên cần bắt tay vào xây dựng tình huống để phục vụ cho quá trình dạy học của mình.

Thứ nhất, người dạy căn cứ vào nội dung và mục tiêu của bài học như đã đưa ra ở bước 1, xem xét tình huống cần xây dựng liên quan đến ngành luật nào (Ví dụ, có thể thuộc lĩnh vực dân sự, hình sự, hành chính, hôn nhân gia đình hoặc lao động...)

Thứ hai, trên cơ sở ý định xây dựng tình huống của mình, người dạy căn cứ vào các dữ liệu đã chuẩn bị ở bước 2 để xem xét cụ thể điều luật nào quy định về vấn đề đó và chiếu theo mô tả của điều luật để xây dựng tình huống. Chẳng hạn, giáo viên muốn xây dựng tình

huống liên quan đến hành vi kết hôn sớm thì cần căn cứ vào Luật Hôn nhân và Gia đình đang có hiệu lực thi hành, cụ thể xem việc kết hôn được quy định ở điều bao nhiêu và quy định cụ thể như thế nào. Người dạy cũng có thể bổ sung thêm các yếu tố về thời gian, địa điểm (gắn với phong tục, tập quán v.v...) để tình huống sinh động hơn.

Đối với các tình huống pháp luật dựa trên các vụ việc có thật trong thực tế, người dạy cần xác định phạm vi của tình huống liên quan đến ngành luật nào, điều luật nào... để cần nhắc có thể sử dụng nguyên văn hoặc tóm tắt các dữ kiện đưa vào bài dạy. Trong quá trình xây dựng tình huống, ngôn ngữ diễn đạt cần ngắn gọn, súc tích, tránh những tình tiết không rõ ràng, đồng thời cần tránh sử dụng từ đa nghĩa hoặc từ địa phương.

Tình huống phải hấp dẫn, khơi dậy sự hứng thú ở người học và phải mang tính khả thi, bảo đảm những điều kiện cần và đủ để đưa đến giải pháp hợp lý, dễ chấp nhận [4].

4.3. Một số hình thức tổ chức giáo dục pháp luật ngoài giờ lên lớp

** Giáo dục theo chuyên đề*

Vận dụng các hình thức giáo dục chuyên đề, tăng cường ý thức pháp luật và quan niệm về pháp luật của HS, nâng cao tính hiệu quả và tính định hướng của GDPL. Cần xuất phát từ trình độ nhận thức, hứng thú học tập, tư tưởng, biểu hiện hành vi và thực tiễn xã hội của HS để triển khai hoạt động giáo dục chuyên đề một cách đa dạng, linh hoạt và có hiệu quả.

** Hoạt động ngoại khóa*

- Hoạt động đoàn, đội: Mỗi một tổ chức đều có tôn chỉ, mục đích, quy tắc, kỉ luật... mà các thành viên đều phải tuân theo. Mỗi một thành viên vừa có quyền lợi vừa phải thực hiện nghĩa vụ mà đoàn thể quy định. Nhờ việc tham gia các hoạt động đoàn đội mà HS sẽ được rèn luyện thực tế về tư tưởng, nhận thức và hành vi.

- Hoạt động giáo dục tuyên truyền các dịp ngày lễ, ngày kỉ niệm: tận dụng các ngày lễ, các ngày kỉ niệm để tổ chức các hoạt động tuyên truyền GDPL.

- Hoạt động giáo dục nghi thức như: nghi thức nhập học, khai giảng, bế giảng, kết nạp Đội, kết nạp Đoàn... Qua đó, HS có thể hiểu được quan hệ giữa pháp luật và sự trưởng thành lành mạnh, bồi dưỡng tình cảm và sự thượng tôn pháp luật, tăng cường năng lực tuân thủ và vận dụng pháp luật.

- Hoạt động thực tiễn xã hội như tham quan toà án, trại giam... hoặc tham gia các hoạt động xử án mô phỏng (ở các nhà trường đào tạo về pháp luật). Thông qua đó có thể hiểu, phân tích các tình huống pháp luật chân thực và nâng cao ý thức pháp luật.

** Phụ đạo cá biệt*

Giáo viên trong trường, đặc biệt là giáo viên chủ nhiệm cần nhằm vào những HS mà có hành vi vi phạm kỉ luật để tiến hành quản lí và giáo dục; cần chú ý những thay đổi về phương diện tư tưởng, tình cảm và hành vi của HS, kịp thời tiến hành giáo dục, bồi dưỡng về pháp luật, đạo đức và tâm lí, giúp họ khắc phục khuyết điểm,

sửa chữa sai phạm và phát triển lành mạnh.

5. Kết luận

GDPL cho HS trung học là nhiệm vụ lớn của ngành Giáo dục nói chung và của giáo viên dạy GDCD trong các nhà trường phổ thông nói riêng. Thực tiễn GDPL hiện nay ở các nhà trường cho thấy hiệu quả của công tác này chưa cao, trong đó có những nguyên nhân liên quan đến nội dung và phương pháp dạy học bộ môn.

Trong quá trình đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo theo tinh thần Nghị quyết 29 của Trung ương thì môn GDCD ở cấp Trung học sẽ có nhiều thay đổi để đáp ứng yêu cầu mới của thực tiễn đất nước. Từ thực tế đó, chúng tôi đã mạnh dạn đề xuất một số nguyên tắc, nội dung và phương pháp dạy học cần ưu tiên khi xây dựng chương trình môn GDCD nhằm giảng dạy GDPL cho HS đạt hiệu quả hơn.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

[1] Nguyễn Thị Khánh, (2016), *Vận dụng phương*

pháp dạy học giải quyết vấn đề trong giảng dạy môn Chính trị học cho sinh viên hiện nay, Kỷ yếu hội thảo quốc gia Nghiên cứu và giảng dạy Lý luận Chính trị trong xu thế toàn cầu hóa, NXB Lý luận Chính trị, tr.375-379.

[2] Paul Howland, (1898), *The case method*, Western Reserve Law Journal, Vol. 4, Issue 2 (March 1898), pp. 29-33.

[3] Vũ Thị Thúy, (2010), *Ứng dụng phương pháp giảng dạy tình huống trong đào tạo ngành Luật*, Tạp chí Khoa học Pháp lý, Trường Đại học Luật TP. Hồ Chí Minh, số 1, tr.55-64.

[4] Phạm Vũ Nhật Uyên, (2013), *Dạy học tình huống và một số biện pháp để sử dụng tình huống trong dạy học Hóa học ở trường trung học phổ thông*, Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Sư phạm TP. Hồ Chí Minh, số 42, tr.148-158.

[5] Bernd Meier - Nguyễn Văn Cường, (2012), *Lý luận dạy học hiện đại - Cơ sở đổi mới mục tiêu, nội dung và phương pháp dạy học*, NXB Đại học Sư phạm Hà Nội.

EDUCATION OF LAW IN SECONDARY SCHOOLS - SEVERAL ISSUES OF CONTENTS AND METHODOLOGY

Pham Viet Thang

Hanoi National University of Education

Email: vietthang271077@yahoo.com.vn

Abstract: Education of Law for secondary students is an important task taken by Education sector in general and by Civics subject teachers in particular. The reality shows that the effectiveness of Law education at secondary school is not high and the reasons were found to be related to the subject contents and teaching methods. The radical and comprehensive renovation of education is expected to provide many active changes in Civic education curriculum, meeting requirements of the country's renovation. Based on that, the article proposes several principles, contents and teaching methods that needed to be prioritized when developing Civics subject curriculum so that the subject contents would be more practical.

Keywords: Civic education; education of law; secondary school; situation-based teaching.